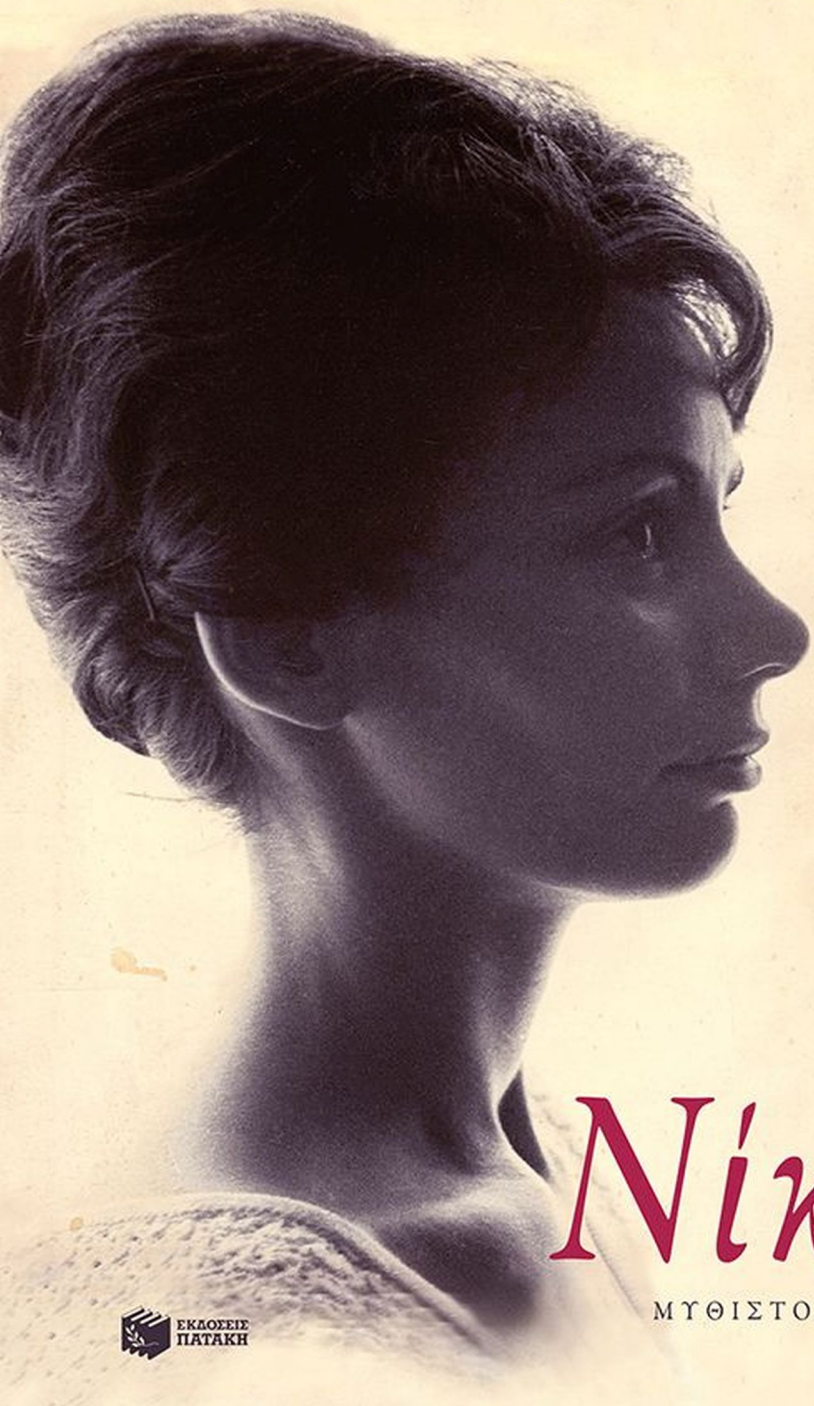

Χ.Α. ΧΩΜΕΝΙΔΗΣ

Νίκη
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Χ. Α. ΧΩΜΕΝΙΔΗΣ

ΝΙΚΗ

Μυθιστόρημα

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον αυτή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία

Πεζογραφία – 338

Χ. Α. Χωμενίδης, Νίκη

Υπεύθυνος έκδοσης Κώστας Γιαννόπουλος

Διορθώσεις Νάντια Κουτσοουρούμπα

Σελιδοποίηση «ΦΑΣΜΑ» Αφοι Καπένη Κ. & Α. Ο.Ε.

Φιλμ, μοντάζ Μαρία Ποινιού-Ρένεση

Copyright © Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε. (Εκδόσεις Πατάκη) και

Χ. Α. Χωμενίδης, Αθήνα, 2014

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Απρίλιος 2014

Κ.Ε.Τ. 8775 Κ.Ε.Π. 214/14

ISBN 978-960-16-5248-1

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΛΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΥΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β΄ ΚΤΕΟ), 570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Τ.Θ. 1213,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

XX

Καμιά εβδομάδα νωρίτερα, η θεία Μαρκέλλα είχε επιστρέψει σε κατάσταση εκτός εαυτού στο σπίτι. «Σε έχουν στη μαύρη λίστα!» άρπαξε τον πατέρα μου από τους γαϊκάδες. «Από μέρα σε μέρα, σε συλλαμβάνουν, σε δικάζουν και σε εκτελούν!» «Τι μύγα σε τσίμπησε;» χαμογέλασε δύσπιστα ο Αντώνης. «Μου το είπε, εμπιστευτικά τελείως, ο Λύσανδρος Μαυρίδης!» «Ο βουλευτής;» «Ναι!» «Αυτός είναι σπογγοκωλάριος του Παλατιού. Κι ας παριστάνει τον Φιλελεύθερο...» «Εί-ναι και μέγας θαυμαστής μου!» «Απλώς θαυμαστής σου;» στραβομουτσούνιασε ο Αντώνης, που από τις ερωτοδουλειές των αδερφάδων του δεν είχε μέχρι τότε δει χ αίρι.

Μπορεί οι μάχες του Εμφυλίου να μαίνονταν στην ύπαιθρο, μπορεί τα έκτακτα στρατοδικεία να συνεδρίαζαν μέρα νύχτα στις πόλεις και να 'στελναν κομμουνιστές με τη σέσουλα στο απόσπασμα, ο πατέρας μου ωστόσο ένιωθε ακόμα σχετικά ασφαλής. Παρά την απόλυσή του από τον Ηλεκτρικό και την εξορία του στην Ικαριά, πίστευε –αφελώς– πως δεν κινδύνευε. Στο κάτω κάτω, σκεφτόταν, είχε να αναπτύξει την όποια πολιτική δράση από το 1945. Διήγε τα τελευταία δυόμισι χρόνια σαν φιλήσυχος μικροαστός. Οι πρώην σύντροφοί του του 'χαν γυρίσει οριστικά την πλάτη...

Ο Λύσανδρος Μαυρίδης πρέπει να ήταν πράγματι παράφορα ερωτευμένος με τη Μαρκέλλα για να κουβα-

ληθεί νυχτιάτικα στο σπίτι μας. «Ευελπιστώ πως η συνάντησις θα μείνει αυστηρώς μεταξύ μας» είπε στον Αντώνη προσφωνώντας τον (κύριο συνάδελφο). «Βρίσκεσθε σε εξαιρετικά δύσκολη θέση, κύριε συνάδελφε. Όπως μπορώ να γνωρίζω, εσείς θα αποτελέσετε την επόμενη τρανταχτή επιτυχία του αντικομμουνιστικού αγώνος...» «Εμένα, κύριε Μαυρίδη, με έχει διαγράψει το Κόμμα μου προ πολλού. Διατελώ σε αναγκαστική απραξία. Και νωρίτερα δε –από την Απελευθέρωση και εντεύθεν– καμιά συμμετοχή δεν είχα, δυστυχώς, στις αποφάσεις. Για ποιο πράγμα θα με δικάσουν; Για την προπολεμική μου δράση; Ή για το κίνημα στη Μέση Ανατολή;»

«Το όνομα Ηλίας Μπαλάσης σάς λέει κάτι;» «Τίποτα απολύτως» απάντησε ο Αντώνης, αφού σκέφτηκε για κάμποσα δευτερόλεπτα. «Σας πιστεύω...» κούνησε το κεφάλι του ο Μαυρίδης. «Ακούστε, κύριε συνάδελφε: Από τα τέλη κιόλας του 1941, κάποιος Ηλίας Μπαλάσης –επιλεγόμενος και “καπετάν Πήγασος”– δρούσε, επικεφαλής παραστρατιωτικού σώματος, στην Αιτωλοακαρνανία. Δεν ξέρω εάν η πολιτεία του ήταν γνωστή εις την κεντρική διοίκησιν του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Ο εν λόγω πάντως διέπραξε σειρά ειδεχθών εγκλημάτων που εν ουδεμιά περιπτώσει θα μπορούσαν να θεωρηθούν πολιτικά. Ευθύνεται εξακριβωμένα διά σφαγάς αμάχων, βιασμούς, πυρπολήσεις αγροικιών, ακόμα και εκκλησιών...» «Σε κάθε ένοπλο αγώνα παρεισφρέουν βρόμικα, λούμπεν στοιχία... Ξέρετε, κύριε Μαυρίδη,

τι ζημιιά έκαναν κατά τη Μικρασιατική Εκστρατεία οι θερμοκέφαλοι Έλληνες αξιωματικοί που έκαιγαν προελαύνοντας τούρκικα χωριά;» του αντιγύρισε ο Αντώνης σάμπως να συζητούσαν ακαδημαϊκά. «Τα ίχνη του Ηλία Μπαλάση χάνονται οριστικά γύρω στις αρχές του 1944» εξακολούθησε ο Μαυρίδης. «Τα παλικάρια του παρέμειναν φόβος και τρόμος για την περιοχή, ο ίδιος ωστόσο εξαφανίστηκε». «Πιθανόν να σκοτώθηκε. Ή και να αυτομόλησε στον εχθρό...» «Σύμφωνα με το κατηγορητήριο που ετοιμάζουν, κύριε Αρμάε, σεις είσθε ο Ηλίας Μπαλάσης!» «Μα τι λέτε; Εγώ μέχρι τα μέσα του '43 ήμουν φυλακισμένος στην Κέρκυρα! Με την ανακωχή της Ιταλίας, δραπέτευσα και διαπεραιώθηκα στην Αίγυπτο».

«Μπορείτε να τα αποδείξετε όλα αυτά;» «Βεβιάως!» «Όχι, δεν μπορείτε, κύριε Αρμάε. Το στρατοδικείο θα βασιστεί σε μαρτυρίες της αρεσκείας του και θα αγνοήσει εντελώς όποιον –που αμφιβάλλω εάν θα υπάρξει και κανείς– παρουσιαστεί ως υπερασπιστής σας. Ο φάκελός σας στην Ασφάλεια γνωρίζετε τι γράφει ήδη; Αντώνιος Αρμάος ή Ηλίας Μπαλάσης. Καταλαβαίνετε, κύριε συνάδελφε; Δεν πρόκειται να σας δικάσουν για αντεθνικές ενέργειες, κατασκοπεία, εσχάτη προδοσία έστω. Σαν δολοφόνο του κοινού ποινικού δικαίου θα σας στείλουν στο απόσπασμα!» Ο πατέρας μου είχε μείνει άναυδος. «“Σφαγεύς γερόντων και ιερέων ο πρώην υπαρχηγός του ΚΚΕ! Βιαστής κορασίδων!” Τέτοια θα διαβάζετε στις εφημερίδες. Στοιχηματίζω δε –επι-

τρέψτε μου— πως και το κόμμα σας ακόμα θα κρατήσει τις αποστάσεις του. Όσο διά την σύζυγόν σας, εάν δε δηλώσει αυθωρεί συντετριμμένη από τας αποκαλύψεις, εάν δε φιλήσει το χέρι του εισαγγελέως που της άνοιξε δήθεν τα μάτια, θα γεράσει στη φυλακή. Σας το υπογράφω». «Και για ποιο λόγο δε με έχουν πιάσει ακόμα;» «Θέλετε να το μάθετε κι αυτό; Αναμένεται από μέρα σε μέρα και νέα αντεπίθεσις των ανταρτών εις Μακεδονίαν. Η σύλληψίς σας θα λειτουργήσει ως αντιπερισπασμός. Ως προπαγανδιστικό όπλο μας...»

Δεν ήξερε ο Αντώνης τι να πρωτοσκεφτεί και τι να πει. Το να του έχουν φορτώσει τα εγκλήματα ενός εντελώς άγνωστου του φάνταζε εφιαλτικό, αλλά στις εποχές που ζούσαν διόλου απίθανο. Ο Μαυρίδης έδειχνε ειλικρινής — ακόμα όμως κι αν δεν ήταν, τι σόι παγίδα μπορεί να του έστηνε προειδοποιώντας τον; «Και για ποιο λόγο μού ανοίξατε τα μάτια, κύριε Μαυρίδη;» τον ρώτησε ευθέως. «Στην αδελφούλα σας χρωστάτε τη ζωή σας, όχι σε εμένα...» απάντησε εκείνος με ύφος ερωτοχτυπημένου εφήβου. «Εξάλλου δε σας θεωρώ ένοχο. Αλλά εξιλαστήριο θύμα...» «Και πώς προτείνετε να αντιδράσω;» «Να εξαφανιστείτε το ταχύτερο! Γνωρίζουν ασφαλώς οι Αρχές πού κατοικείτε, σας έχουν όμως για εφησυχασμένο. Όπως και ήσασταν μέχρι προ ημιώρου. Σκάστε το! Διαφύγετε με οποιοδήποτε μέσο στο εξωτερικό! Μακάρι να μπορούσα να σας βοηθήσω και σε αυτό... Δε φθάνουν —φευ— έως εκεί οι δυνάμεις μου... Καληνύχτα σας, κύριε συνάδελφε, και

ελπίζω εκ καρδίας κάποτε να ξανασυναντηθούμε υπό άλλας συνθήκας...»

Να διαφύγουμε στο εξωτερικό; Ο Αντώνης το έφερε από εδώ, το έφερε από εκεί, ώσπου αναγκάστηκε να το απορρίψει εντελώς σαν λύση.

Ακόμα κι αν εξασφαλίζαμε πλαστά διαβατήρια, ακόμα κι αν περνάγαμε κάτω απ' τη μύτη της αστυνομίας στο αεροδρόμιο ή στο λιμάνι, δε θα 'ταν εφικτό να πάρουμε μαζί μας τις λίρες. Η λαθραία εξαγωγή συναλλάγματος τιμωρούνταν διά ροπάλου. Πόσω δε μάλλον χρυσού. Άσχετο εάν πολλοί μαυραγορίτες είχαν ήδη σιγουρέψει τις περιουσίες τους στην Ελβετία. Μπορούσαμε βεβαίως να ταξιδέψουμε με άδειες τσέπες. Τι όμως θα κάναμε στη χώρα του προορισμού μας; Τι άλλο παρά να ξεκινήσουμε από το μηδέν;

Και μόνο η σκέψη έφερε στον Αντώνη σύγκρου. Του θύμιζε τον πατέρα του να καμπουριάζει σπρώχνοντας το καρότσι και να συλλέγει τις καπότες και τις γόπες της Συγγρού. Του έξυσε μια εφηβική πληγή που ήταν πολύ πιο βαθιά από όσο νόμιζε. Όλα μπορούσε να τα αντέξει ο Αντώνης –και φυλακές και εξορίες και βασιανιστήρια– εκτός απ' το να βρεθεί κολλημένος στον πάτο του καζανιού. Άγνωστος μεταξύ αγνώστων, ξένος σε ξένη γλώσσα, διωγμένος απ' το Κόμμα κι από την πατρίδα του, φουκαράς του πιο γλίσχρου μεροκάματου. Και να μην είναι δεκαενιά χρονών αλλά σαράντα δύο – μεσήλικας σχεδόν, με αρχές πρεσβυωπίας. Ανθρακωρύχος ετών σαράντα δύο ή σκουπιδιάρης ή –στην καλύ-

τερη-λαντζέρης. Ό,τι κι αν έλεγε, δε θα 'βρισκε τη δύναμη να ξαναρχίσει. Δε θα 'χε το κουράγιο να ονειρευτεί το μέλλον, να αντλήσει έστω δύναμη από το παρελθόν. Θα μαράζωνε και θα πέθαινε και για κληρονομιά δε θα μας άφηνε καν τα χρυσά του δόντια. Σε αντίθεση με τον παππού μου Ανέστη, η δική του οδοντοστοιχία ήταν άθικτη...

Ο νους του πήγε έπειτα στην Κλαίρη Κρέμου. Κι έφτασε μέχρι και την Αναΐς, τον πρώτο του έρωτα – που ήταν νοικοκυρεμένη, από όσο ήξερε, στη Μασσαλία. «Παραλογίζομαι!» σκέφτηκε. «Δεν υπάρχει περίπτωση η Άννα να καταδεχτεί και την ελάχιστη βοήθεια από μιαν αντίζηλό της... Αν όμως της την παρουσιάζα σαν απλή φίλη; Σιγά μην και το χάψει! Σιγά εξάλλου μην κι έχει γεννηθεί η γυναίκα εκείνη που θα βοηθήσει ανυστερόβουλα τον παντρεμένο πρώην εραστή της...»

Απ' το μυαλό του πέρασε μέχρι και η πιθανότητα να φτάσουμε κρυφά ως την Κέρκυρα –ή τη Ρόδο– και από εκεί να διαπεραιωθούμε διά θαλάσσης στην Ιταλία – ή την Τουρκία. «Με τριάντα έξι μασούρια λίρες στις αποσκευές μας; Άγιο πρέπει να 'χουμε –όχι καϊκτσή– για να βρεθούμε σώοι απέναντι και όχι πυροβολημένοι στον βυθό...»

«Μία και μοναδική λύση υπάρχει...» κατέληξε.

Κι εκείνη τη λύση μού παρουσίασε, καλώντας με να λάβω –μια βδομάδα αφότου είχα συμπληρώσει τα δέκα– τη μεγαλύτερη απόφαση της ζωής μου.

XXI

«Έτσι έχει η κατάσταση, Νίκη μου...» ανακεφαλαίωσε. «Στο βουνό δεν μπορούμε να ανέβουμε – το Κόμμα έχει διαγράψει τον μπαμπά σου. Στο εξωτερικό δεν μπορούμε να φύγουμε. Εάν μας συλλάβουν, θα μας εκτελέσουν – λάθος! μονάχα εμένα θα εκτελέσουν. Τη μαμά σου θα τη φυλακίσουν ίσως και ισόβια και εσύ θα μεγαλώσεις στο ορφανοτροφείο. Το μόνο που μας απομένει λοιπόν είναι να μπούμε στη βαθιά παρανομία. Να κρυφτούμε σε ένα σπίτι στην Αθήνα, ώσπου να περάσει η μπόρα...»

«Για πόσο καιρό;» «Για κάνα χρόνο; Ενάμιση; Δεν μπορώ να ξέρω πώς θα εξελιχθούν τα πράγματα... Δεν είσαι βέβαια υποχρεωμένη να έρθεις μαζί μας. Μπορείς να μείνεις με τη γιαγιά σου και τη θεία Μαρκέλλα». «Δε με θέλετε;» «Εμείς δε σε θέλουμε; Το κοριτσάκι μας να μη θέλουμε; Πώς θα 'ταν δυνατόν; Πρέπει όμως εσύ να το αποφασίσεις. Να ξέρεις ότι, άμα μας ακολουθήσεις, θα αφήσεις προσωρινά το σχολείο. Ότι θα ζούμε κλεισμένοι μέσα στο σπίτι, θα αποφεύγουμε τα πολλά πάρε δώσε με τους γείτονες, δε θα βρισκόμαστε ποτέ με τους συγγενείς μας. Θα 'χουμε ψεύτικα ονόματα – τις δικές μας αλήθειες θα τις λέμε ψιθυριστά, με αμπαρωμένες πόρτες και παράθυρα. Δε θα 'ναι εύκολο, ιδίως για σένα. Σκέψου το πολύ καλά...» «Γιατί δεν παίρνουμε και τη γιαγιά στην παρανομία;» «Η γιαγιά σου έχει κι άλλα παιδιά εκτός από εμένα και περιμένει

κι άλλο εγγόνι. Η θεία σου η Φανή, όπως ξέρεις, είναι έγκυος». (Την είχε γκαστρώσει ο Μπογδάνος στα εξήντα του, στο επισκεπτήριο –μετά διανυκτερεύσεως– των φυλακών Ζελιώτη.) «Ο θείος σου ο Πέτρος είναι στη Μακρόνησο. Εκεί τους κρατούμενους τους σταυρώνουν ή τους κλείνουν σε ένα τσουβάλι μαζί με μια γάτα και τους πετάνε στη θάλασσα. Πρέπει πρώτα να πνίξεις με τα χέρια σου τη γάτα κι ύστερα να κρατήσεις την ανάσα σου, αν θες να βγεις ζωντανός. Σ' τα λέω, για να δεις πως υπάρχουν και χειρότερα...»

Καθόμασταν, οι δυο μας, στο σαλόνι του αδελφού του Σάββα Μπογδάνου. Εκεί, στην οδό Στησιχόρου, πενήντα μέτρα από τα Ανάκτορα, είχαμε καταφύγει για μια νύχτα, όταν φυγαδευτήκαμε από το Παγκράτι. Ο μπαμπάς μου έπινε καφέ κι εγώ ζεστή σοκολάτα μέσα σε πορσελάνινη κούπα. Το περιβάλλον ήταν τόσο ειδυλικό –με τα παχιά χαλιά, τους πίνακες κλασικών ζωγράφων, τα κουκουνάρια που λαμπάδιαζαν στο τζάκι–, ώστε όσα μου εξέθετε ο μπαμπάς ηχούσαν σαν τρομακτικά παραμύθια, που τα διηγούμαστε για να περάσει η ώρα και για να εκτιμήσουμε το καλώς έχειν μας.

«Τι σκέφτεσαι, Νίκη;» Τίποτα το συγκεκριμένο δε σκεφτόμουν. Κοιτούσα το πιάνο με την ουρά κι αναρωτιόμουν εάν επιτρεπόταν να ανοίξω το καπάκι και να δοκιμάσω να παίζω. Ποτέ δεν είχα αγγίξει πλήκτρα –τα έφτιαχναν, ήξερα, από ελεφαντοστόν–, πόσοι ελέφαντες αντιστοιχούσαν άραγε σε ένα πιάνο ή πόσα πιάνο σε έναν ελέφαντα; «Πρέπει να αποφασίσεις, Νίκη

μου, πολύ σύντομα. Σε δύο ώρες, θα έρθει να μας παραλάβει το φορτηγό». «Για να μας πάει πού;» «Δεν μπορώ να σου πω. Εάν δεν έρθεις μαζί μας, δε θα πρέπει να ξέρεις πού βρισκόμαστε. Μια τέτοια πληροφορία θα είναι πολύ επικίνδυνη και για σένα και για μας...» «Θα χαθούμε δηλαδή;» «Θα ξανασιμίζουμε. Κάποτε... Μάλλον...»

Το νόημα ήταν σαφές: Άμα έμενα πίσω, στη θαλαπωρή της γιαγιάς μου και της θείας Μαρκέλλας, οι ζωές μας θα χώριζαν οριστικά. Όσο διάστημα παρέμεναν κρυμμένοι, δε θα 'χαμε την παραμικρή επικοινωνία. Και όχι όπως στα χρόνια της Κατοχής, που μας είχαν απομακρύνει οι συνθήκες. Τώρα εγώ θα το είχα διαλέξει. Φαντάστηκα να μαθαίνω ένα πρωί –από τις κρεμασμένες στα περίπτερα εφημερίδες; απ' τους συμμαθητές μου στο σχολείο; απ' τη γιαγιά Σεβαστή, η οποία θα 'θελε τουλάχιστον να με προφυλάξει απ' την κακία ή από την ψευτοσυμπαράσταση του κόσμου;–, φαντάστηκα να μαθαίνω ότι τους έπιασαν και ότι τους πηγαίνουν για εκτέλεση. Δε θα ήταν η ορφάνια αλλά οι τύψεις που θα με διέλυαν. «Τι τους θρηνείς; Αφού στη δύσκολη στιγμή τούς εγκατέλειψες...» θα διάβαζα στο βλέμμα κάθε δικού μου και κάθε ξένου, δεν πάει με τα λόγια του να με παρηγορούσε. Κι όταν ακόμα θα κυλούσε ο χρόνος –ο «χρόνος-γιατρός», όπως τον ονόμαζε η γιαγιά– κι όταν κανένας πια δε θα μιλούσε για τους χαμένους μου γονείς, εγώ θα ξύπναγα και θα κοιμόμουν με την ενοχή. Δε θα υπήρχε για τη Νίκη περιθώριο εξι-

λέωσης. Μοναδική ίσως έμπρακτη μετάνοια η αυτοκτονία...

Τα ήξερα όλα εκείνα, μπορούσα στα δέκα μου χρόνια να τα προβλέψω με ακρίβεια.

Έτσι, αποφάσισα –ελεύθερα, που λέει ο λόγος– να τους ακολουθήσω στη βαθιά παρανομία.

Ο μπαμπάς μου δεν έδειξε τον ενθουσιασμό που περιμένα. Η συγκίνηση μάλλον, το καμάρι του για μένα υπερέβαινε τη χαρά του. «Η Ιστορία θα μας δικαιώσει!» μου είπε μονάχα και με φίλησε στο μέτωπο κι αμέσως μου 'στρεψε την πλάτη –για να μη δω πως είχε βουρκώσει– και έσπευσε στο μπάνιο.

Όταν βγήκε, είχε ξυρίσει γουλί το κεφάλι του και είχε κολλήσει ένα ψεύτικο χοντρό μουστάκι, «μέχρι να φυτρώσει το δικό μου...» μου εξήγησε. Στο μεταξύ, στο διπλανό δωμάτιο, μια έμπιστη κομμώτρια –φερμένη απ' τη Μαρκέλλα– ολοκλήρωνε τη μεταμόρφωση της μάνας μου. Το ξανθό σύννεφό της ίσιωσε και βάφτηκε μαύρο. Τα φρύδια της μαδήθηκαν και ζωγραφίστηκαν στη θέση τους δύο τόξα, όπως συνήθιζαν να κάνουν οι μαντάμ της εποχής. Περίλαβε έπειτα η κομμώτρια κι εμένα, μου έκοψε με δυο ψαλιδιές τις πλεξίδες μου – «θα σου ταιριάζει το “αλά γκαρσόν”, μπεμπέκα μου» με διαβεβαίωσε, «γιατί έχεις πολύ όμορφο πρόσωπο».

Η πολυκατοικία του αδελφού του Μπογδάνου πρέπει να ήταν από τις πρώτες στην Αθήνα που διέθεταν υπόγειο πάρκινγκ. Εκεί άραξε το ίδιο φορτηγάκι που μας είχε φυγαδεύσει το προηγούμενο βράδυ από το Πα-

γκράτι. Φορτώσαμε ξανά τις πέντε βαλίτσες μας –«γιατί μπήκαμε χθες στον κόπο να τις ξεφορτώσουμε;» αναρωτήθηκα–, αποχαιρετήσαμε, δίχως να παρασυρθούμε σε συναισθηματισμούς, τους δικούς μας και αναχωρήσαμε. Προς άγνωστη –σε εμένα– κατεύθυνση.

Κατά τη διαδρομή, ο μπαμπάς με μούσε στα καινούρια δεδομένα, μου εξηγούσε τους ρόλους που θα έπρεπε στο εξής να υποδυόμαστε. Εγώ είχα κολλήσει το πρόσωπο στο τζάμι του αυτοκινήτου και χάζευα έξω. Τις βιτρίνες, τις ταμπέλες των εστιατορίων, τις αφίσες των κινηματογράφων. Στο «Αττικόν» παιζόταν το «Όσα Παίρνει ο Άνεμος» – μου είχε τάξει η Μαρκέλλα ότι θα με πήγαινε – «μέχρι του χρόνου θα έχει κατέβει κι ας είναι η μεγαλύτερη επιτυχία όλων των εποχών...» σκέφτηκα και μελαγχόλησα.

Είχα –τελείως αυθαίρετα– πείσει τον εαυτό μου πως η βαθιά παρανομία θα διαρκούσε έναν χρόνο ακριβώς. Ένιωθα έτσι πως θα επρόκειτο για μιαν ακόμα περαστική περιπέτεια, για μια παρένθεση, που αργότερα θα την εξιστορούσα –νοστιμεύοντάς τη με σάλτσες– στους κολλητούς μου φίλους στο σχολείο.

Εάν κάποιος χέρι αόρατο –αναρωτιέμαι– έγραφε πάνω στο τζάμι τον αριθμό επτά, θα επέμενα στην απόφασή μου; Ή θα άνοιγα εν κινήσει την πόρτα, θα διέσχιζα τρέχοντας την οδό Σταδίου και θα χωνόμουν –και θα χανόμουν– στα στενά;

Κι ας είμαι πεθαμένη πλέον –και ας τα γνωρίζω, υποτίθεται, ως πεθαμένη όλα–, απάντηση σε αυτό δεν έχω.

Στον Λευκό Πύργο

I

ΤΟΝ ΜΑΕΣΤΡΟ ΤΟΝ ΕΙΧΕ ΒΡΕΙ ο βουλευτής Λύσανδρος Μαυρίδης. Για το χατίρι βέβαια της Μαρκέλλας. Τον είχε προπολεμικά πελάτη στο δικηγορικό γραφείο του στη Θεσσαλονίκη, τον είχε σώσει επανειλημμένα από τη φυλακή, ήξερε ακριβώς τι καπνό φουμάρει, τον κρατούσε από χίλιες μεριές.

«Μη νομίζεις» του είπε ορθά κοφτά «ότι, επειδή κατηφόρισες στην Αθήνα, διαγράφηκαν και τα αίσχη σου πριν και κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Ό,τι ώρα θέλω σε δένω και σε στέλνω πακέτο να δικαστείς όχι από Έλληνες, μα από Εβραίους στο Ισραήλ». (Όταν μιλούσε με τύπους του υποκόσμου, ο Λύσανδρος έπαυε να 'ναι της καθαρευούσης...) «Υπάρχει λόγος να συμβεί κάτι τέτοιο;» χλώμιασε ο Μαέστρος. «Ο παραμικρότατος! Αρκεί να φανείς συνεργάσιμος. Σου στέλνω, σήμερα κιόλας, ένα ζευγάρι με ένα κοριτσάκι. Θα τους παραχωρήσεις ένα από τα κοτέτσια σου και θα τους φιλοξε-

νήσεις για όσο καιρό χρειαστεί. Μη φοβάσαι – θα σου πληρώνουν ενοίκιο, και μάλιστα πολύ γενναίο. Ταυτότητες όμως δε θα τους ζητήσεις – ό,τι σου πουν οι ίδιοι θα το πιστέψεις. Άμα αρχίσει η γειτονιά τις ερωτήσεις και τα σουξού μούξου, εσύ θα της κόψεις τον βήχα. Σε καθιστώ, εν ολίγοις, υπεύθυνο για την ασφάλεια των ανθρώπων μου. Γκέγκε;» «Κι αν έρθει η αστυνομία;» «Για να έρθει η αστυνομία, θα πρέπει να την έχει ειδοποιήσει κάποιος απ’ τους περιοίκους. Οπότε εσύ θα την πληρώσεις. Συνεννοηθήκαμε;» «Μάλιστα, αφεντικό...» είπε ο Μαέστρος και πήρε ένα τσιγάρο από τη χρυσή ταμπακιέρα που του έτεινε ο Μαυρίδης.

Μολονότι η Νέα Σμύρνη συνορεύει με την Καλλιθέα, ζήτημα να είχα πάει έως τότε εκεί περισσότερες από τρεις φορές. Φαντάσου πως, όταν το φορτηγάκι σταμάτησε στη γωνία Ίμβρου και Τενέδου, εγώ δεν είχα καταλάβει σε ποια περιοχή βρισκόμασταν.

Οι συνοικισμοί, έτσι κι αλλιώς, που είχαν φυτρώσει γύρω από την Αθήνα μετά το 1922 ήταν όλοι παρόμοιοι. Μερικές προσφυγικές πολυκατοικίες και γύρω τους άθλιες παράγκες, που –με τον καιρό και με τον ιδρώτα των κατοίκων τους– εξελίσσονταν σε αξιοπρεπή σπιτάκια. Τα ονόματα των δρόμων παρέπεμπαν στις χαμένες πατρίδες, τα εμβλήματα των αθλητικών συλλόγων στο ένδοξο Βυζάντιο. Δικέφαλοι αετοί κυμάτιζαν στα ξερά γήπεδα. Ανατολίτικες μυρωδιές έβγαιναν από τις κουζίνες: αυγά με παστουρμά, ιμάμ μπαϊλντί, σοροπιαστά...

Επί σχεδόν δύο δεκαετίες, η κοινωνία παρέμεινε δι-
χασμένη σε Παλιοελλαδίτες και σε Τουρκόσπορους.
Στην αρχή, οι μεν περιφρονούσαν τους δε – ο ρατσισμός
τους ήταν απροκάλυπτος και συχνά βίαιος. Σύντομα
ωστόσο οι πρόσφυγες τους έριξαν στ' αυτιά με την ερ-
γατικότητα και με το επιχειρηματικό τους δαιμόνιο.
Οι διακρίσεις και οι αντιζηλίες υποχώρησαν οριστικά
και οι Έλληνες ενώθηκαν σαν από θαύμα στις 28 Οκτω-
βρίου του 1940. Λίγους μήνες αργότερα, άρχισε να επωά-
ζεται ο νέος διχασμός. Ανάμεσα στους Δεξιούς και τους
Αριστερούς. Στους Εθνικόφρονες και τους Εαμοβούλ-
γαρους. Στους Μοναρχοφασίστες και τους Λαϊκούς
Αγωνιστές...

Ο Μαέστρος το είχε σκάσει από τη Θεσσαλονίκη λί-
γες μέρες πριν από την απελευθέρωσή της από τον
ΕΛΑΣ, για να αποφύγει το λιντσάρισμα που θα του επε-
φύλασσαν τα θύματά του. Δεν είχε καταφέρει να ρευ-
στοποιήσει και να πάρει μαζί του παρά ένα μικρό μέρος
από την εντυπωσιακή περιουσία που είχε αποκτήσει
επί Κατοχής. Με τα χρήματα εκείνα αγόρασε ένα κα-
λοστεκούμενο διώροφο στην οδό Ίμβρου, καταμεσής
ενός πολύ μεγάλου οικοπέδου, δυο στρέμματα και βάλε.
Ο γερο-γιατρός που του το 'χε πουλήσει, για να επι-
στρέψει στη γενέτειρά του Μυτιλήνη, είχε πάθος με τις
καλλιέργειες.

Παράδεισο παρέλαβε ο Μαέστρος, παράδεισο στα
περίχωρα της πόλης. Κήπο θεικό με οπωροφόρα και
ξινά, με κλήματα, με ντοματιές και με μπιστόνια.

«Και το πιάτο σου και το ποτήρι σου, και τα τσιγάρα σου ακόμα, από αυτή εδώ τη γη θα τα γεμίζεις!» του είχε αναγγείλει υπερήφανος ο γιατρός, και πράγματι, σε μιαν άκρη του κτήματος, θρόιζαν τα φύλλα του καπνού.

Ο Μάεστρος δε σεβάστηκε απολύτως τίποτα. Σε τρεις ημέρες μέσα, ξεχερσώθηκαν τα πάντα. Κι έπειτα ήρθαν οικοδόμοι και ανέγειραν –πίσω από το κυρίως σπίτι– μισή ντουζίνα πλινθόκτιστες, φουκαριάριες κατοικίες για φουκαράδες βιοπαλαιστές. Συν δυο κοινόχρηστες τουαλέτες, «τούρκικες» εννοείται. Δυο τρύπες δηλαδή στο χώμα που κατέληγαν στον βόθρο κι έπρεπε να εξυπηρετούν εναλλάξ τους είκοσι και πλέον νοικάρηδες. Συν ένα κοινόχρηστο ντουζ. Ζέσταινες το νερό στην κατσαρόλα για να γεμίσεις το σκουριασμένο του ντεπόζιτο κι έπρεπε, όσο πλενόσουν, να κοιτάς κάτω, μην και μπλεχτεί στα πόδια σου κανένας ποντικός...

Το ευλογημένο περιβόλι είχε μεταμορφωθεί σε μιαν «αυλή», απ' τις χιλιάδες που στέγαζαν την αθηναϊκή φτωχολογιά. Σαν να ήταν δε υπερήφανος ο Μάεστρος για το εξάμβλωμα που είχε κατασκευάσει, παρήγγειλε μια μεγάλη μεταλλική πινακίδα και την κρέμασε στην αυλόπορτα. «Λευκός Πύργος» έγραφε με βυζαντινά ψηφία. Και είχε μια ζωγραφιά του Λευκού Πύργου της Θεσσαλονίκης, με την ελληνική σημαία να κυματίζει στην κορυφή του.

«Καλώς ορίσατε!» βγήκε να μας υποδεχθεί, ενώ ο οδηγός του φορτηγού ξεφόρτωνε τα πράγματά μας.

«Χαρίλαος Λιγουράς, ιδιοκτήτης!» συστήθηκε. «Μπορείτε να με φωνάζετε, όπως όλοι, Μαέστρο». «Παντελής – Τέλης – Δημητριάδης» του έσφιξε το χέρι ο πατέρας μου. «Άρτι αφιχθείς, μετά της οικογενείας μου, εκ Νέας Ορλεάνης Ηνωμένων Πολιτειών... Από εδώ η σύζυγός μου Μερόπη και η θυγατέρα μου Κούλα...» «Χαίρω πολύ! Περάστε, περάστε...» είπε ο Μαέστρος κοιτάζοντάς μας διερευνητικά. Το γεγονός ότι του είχε απαγορευτεί από τον Μαυρίδη να μας κάνει ερωτήσεις δε σήμαινε πως δεν μπορούσε να αντλήσει συμπεράσματα από την εμφάνισή μας.

Η ιστορία που είχε επινοήσει ο πατέρας μου προοριζόταν για εξαιρετικά καλόπιστα, έως αφελέστατα, αυτιά. Ο ίδιος ήταν –υποτίθεται– Κωνσταντινουπολίτης που είχε μεταναστεύσει στην Αμερική το 1925. Πρόκοψε ασχολούμενος με το εμπόριο, απέκτησε ένα εστιατόριο κι ένα καπνοπωλείο και –δέκα χρόνια αργότερα– παντρεύτηκε τη μαμά μου, κόρη μεταναστών επίσης. Μόλις γεννήθηκα εγώ, τους έπιασε ο καημός της επιτροφής. Ξέσπασε όμως ο πόλεμος και έσφιξαν τα δόντια περιμένοντας. Με το που αποκαταστάθηκαν οι θαλάσσιες συγκοινωνίες στον Ατλαντικό, φορτώσαμε το βιος μας σε ένα υπερωκεάνιο και επαναπατριστήκαμε...

Γιατί στη Νέα Ορλεάνη; Διότι εκεί –όπως είχε κάπου διαβάσει ο μπαμπάς μου– ο πληθυσμός ήταν γαλλόφωνος. Ο ίδιος μιλούσε κάμποσα γαλλικά, η μάνα μου όμως κι εγώ δε σκαμπάζαμε γρυ από ξένες γλώσσ-

σες. «Εάν μας στριμώξει κανείς, θα πούμε ότι συναναστρεφόσασταν μόνο με την ελληνική κοινότητα». Γιατί εμείς, οι εύποροι, είχαμε εμφανιστεί με πέντε ψωροβαλίτσες; «Χάσαμε τις περισσότερες αποσκευές μας στο ταξίδι. Έχουμε ήδη στραφεί εναντίον της ναυτιλιακής εταιρείας, ζητώντας αποζημίωση...» Γιατί και οι δύο μου γονείς φορούσανε σκούρα γυαλιά και δεν ξεμύτιζαν από το σπίτι πριν νυχτώσει; «Πάσχουμε από μιαν ασθένεια των ματιών, που παίρνει πολύ χρόνο να θεραπευθεί. Γι' αυτό εξάλλου κι εγώ δε δουλεύω. Όταν θα γίνω καλά, θα ξεκινήσω τις επιχειρήσεις...» Και πώς –το κυριότερο– καταδεχθήκαμε να εγκατασταθούμε στο καραγκιόζ σεράι του Μάεστρου; «Είμαστε άνθρωποι λιτοί, δηλαδή σπαγκοραμμένοι. Δεν αγαπάμε τα λούσα και τις επιδείξεις. Ούτε και τα πολλά σούρτα φέρτα με τους γείτονες...»

Προφανώς ο Μάεστρος δεν πίστεψε λέξη από όσα του ξεφουρνίσαμε καθώς μας ξεναγούσε με καμάρι στο καινούριο μας σπίτι: Ένα σαλόνι που ήταν παράλληλα και κουζίνα, μία κάμαρα για τους γονείς μου και μία δεύτερη, δίχως παράθυρα, πνιγηρή σαν ντουλάπα, για μένα... Το ερώτημα ήταν εάν μας είχε αναγνωρίσει. «Αποκλείεται!» το ξέκοψε ο μπαμπάς μου. «Στη Θεσσαλονίκη, όπου έμενε, έχω πάει μια φορά, το 1929. Φωτογραφίες μου στις εφημερίδες έχουν να μπουν από το φθινόπωρο του 1945, που με διέγραψε ο Νίκος. Κι εκείνες είχαν τραβηχτεί παλιά, όταν ήμουν βουλευτής...» «Οι γείτονες όμως;» ρώτησε η μαμά. «Την είχες οργώ-

σει, Αντώνη, προπολεμικά τη Νέα Σμύρνη κάνοντας κομματική δουλειά...» «Θα θυμούνται έναν νεαρό με καστανά μαλλιά και με πλατύ χαμόγελο. Όχι έναν καραφλό και βλοσυρό μουστακαλή... Θα κάνω και υπερτροφία, να παχύνω, να γίνω εντελώς αγνώριστος. Μια σκάφη μακαρόνια θα τρώω στην καθισιά μου!» Ξεκαρδίστηκε ξαφνικά. Μάλλον είχε ανάγκη να σκάσει επιτέλους τ' αχείλι του παρά τον είχε διασκεδάσει το αστείο του...

Θυμάμαι το πρώτο απόγευμα στον Λευκό Πύργο ως το μελαγχολικότερο της ζωής μου. Αφού τακτοποιήσαμε τα πράγματά μας, κάτσαμε στο σαλόνι, γύρω από ένα σανιδένιο τραπέζι, σε τρεις ετοιμόρροπες καρέκλες καφενείου. (Ο Μαέστρος νοίκιαζε –τρομάρα του– τα σπίτια επιπλωμένα και εξοπλισμένα με κάτι καταραλικά σαν τενεκέδες.) Η μαμά μου είχε προνοήσει να φέρει μαζί της μερικά τρόφιμα – έβρασε ρύζι σε ένα καμινέτο, έκοψε λίγο ψωμοτύρι για μεζέ. Κοιτάζαμε ο ένας τον άλλον με κακοκρυμμένη απελπισία. Οι τοίχοι ήταν ασοβάντιστοι κι έμπαζαν κρύο, η μοναδική λάμπα που κρεμόταν από το ταβάνι έβγαζε ένα άρρωστο φως...

«Το σπίτι δεν είναι άσχημο» έσπασε ο μπαμπάς μου τη σιωπή. «Θα ρίξουμε κάποια λεφτά και με δουλειά και με μεράκι θα το κάνουμε κουκλί! Θα βάψουμε, θα διακοσμήσουμε... Θα αγοράσουμε ραδιόφωνο!... Και γραμμόφωνο!» Σ' εμένα απευθυνόταν βασικά – το δικό μου ηθικό αγωνιζόταν να ανορθώσει. «Θα πάρουμε και

καμιά κότα, για να 'χουμε δικά μας αυγά ημέρας... Και –γιατί όχι;– παπαγάλο. Έναν παπαγάλο που να μιλάει σαν άνθρωπος!»

Όσο συνέχιζε, τόσο βούλιαζα στην κατάθλιψη. Όσπου ο μπαμπάς μου σοβάρειψε απότομα. «Εάν δεν αντέχεις, Νίκη μου» μου είπε –κοιτώντας με κατάματα, μα όχι θυμωμένα–, «εάν δεν αντέχεις, θα ειδοποιήσω τη Μαρκέλλα να έρθει να σε πάρει αύριο κιόλας...». Αυτό ήταν: Με είχε πετύχει διάννα στο φιλότιμο. Πώς θα καταδεχόμουν ποτέ να τους εγκαταλείψω; «Ναι, να αγοράσουμε έναν παπαγάλο!» του απάντησα. Και –με πολύ κόπο– κατάφερα να χαμογελάσω.

II

Το επόμενο πρωί συνειδητοποίησα ότι στον Λευκό Πύργο δε θα είχαμε γείτονες. Θα 'χαμε συγκατοίκους.

Από το χάραμα, με το πρώτο λάλημα του πετεινού, ξεκίνησε μια τρομαχτική για τα αυτιά μου φασαρία: Μωρά τσιρίζανε. Γυναίκες καλημερίζονταν και ανακοίνωναν η μία στην άλλη τι καλό θα μαγειρεύαν και με πόσες ακριβώς σκελίδες σκόρδο. Άντρες πάθαιναν κρίσεις τσιγαρόβηχα, καθάριζαν με θόρυβο αηδιαστικά τα σωθικά τους κι έφτυναν βρίζοντας. Νερά αδειάζανε, πορδές αντιλαλούσαν και πόρτες ανοιγόκλειναν με πάταγο. Τα πάντα συνέβαιναν στη διαπασών. Ύστερα από κανένα μισάωρο, οι άντρες άρχισαν να αναχωρούν

για τις δουλειές τους. Τότε τολμήσαμε εμείς να ξεμυτίσουμε από το σπίτι μας...

Στα πλινθόκτιστα του Λευκού Πύργου, στις αρχές του 1948, έμεναν δύο τετραμελείς οικογένειες, μία διμελής και μία εξαμελής, καθώς και πέντε εργένηδες, οι οποίοι μοιράζονταν το ίδιο σπίτι. Όλοι εκείνοι έσπευσαν να μας καλωσορίσουν και να μας συστηθούν. Σε όλους εκείνους υποχρεωθήκαμε να διηγηθούμε τις ίδιες μπουρδες –περί Νέας Ορλεάνης και περί οφθαλμικής πάθησης των γονιών μου– και να υποστούμε τις άλλοτε απλοϊκές και άλλοτε καχύποπτες ερωτήσεις τους. Ο Μάεστρος υπογράμμισε από την πρώτη μέρα πως ο κύριος Τέλης και τα θηλυκά του βρίσκονταν υπό την προστασία του. «Είναι παλιός μου συμπολεμιστής στη Μικρασία...» ανακοίνωσε με μια συγκίνηση στη φωνή και ως μην πολυέπειθαν οι ηλικίες. Ο πατέρας μου φυσικά δεν τον διέψευσε.

Οι γονείς μου περιεργάζονταν εξονυχιστικά πίσω απ' τα σκούρα τους γυαλιά τους νέους τους συγκατοίκους, για να εντοπίσουν από ποιον πιθανόν κινδύνευαν να τους αναγνωρίσει και να τους καρφώσει. Εγώ τους παρατηρούσα απλώς με παιδική περιέργεια. Ήμουν υποχρεωμένη –πάσχιζα να το πάρω απόφαση– να συνυπάρξω μαζί τους. Κι έπρεπε –το πιο δύσκολο από όλα, όπως μου είχε τονίσει ο μπαμπάς μου– να κρατάω την ιδανική απόσταση: Να μην ξανοίγομαι υπερβολικά, διότι όλο και κάτι θα μου ξέφευγε, ούτε όμως και να είμαι υπερβολικά απόμακρη, ψηλομύτα.

Στον Λευκό Πύργο στεγαζόταν ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα της εργατικής τάξης και των φτωχών μικροαστικών στρωμάτων (για να το θέσω κοινωνιολογικά) της εποχής. Τα σπίτια έστεκαν σε δύο τριάδες, αντικριστή η μία στην άλλη, με τις δύο τουαλέτες και το ντουζ ανάμεσά τους. Δεν έβλεπαν στον δρόμο –αφού παρεμβαλλόταν το διώροφο του Μαέστρου– αλλά στο πίσω άδειο οικόπεδο, όπου έπαιζε μπάλα η πιτσιρικάριά όλης της γειτονιάς. Εκεί, σε τρία μεγάλα βαρέλια, πετάγαμε τα σκουπίδια μας.

Στο εξ αριστερών μας σπίτι ζούσαν οι Χαϊτίδηδες: γκαρσόνι εκείνος, λαντζέρισσα στην ίδια ταβέρνα η γυναίκα του, παιδί για τα θελήματα ο μεγάλος τους γιος, βρέφος στις φασκιές ο μικρός.

Στο εκ δεξιών μας έμενε ο ερίτιμος κύριος Ψάλτης, πλανόδιος ιχθυοπώλης και λάτρης παραδόξως της όπερας. Διαλαλούσε τα μπαρμπούνια και τα σαφρίδια του με λαρυγγισμούς τενόρου και κάθε Κυριακή απόγευμα έπαιρνε τη σύζυγο και τις δυο θυγατέρες του και πήγαιναν στη Λυρική Σκηνή.

Το απέναντί μας σπίτι ξεχείλιζε από την οικογένεια Αττώνη. Επρόκειτο για τους πιο όμορφους ανθρώπους που είχα δει στη ζωή μου – αγάλματα κανονικά, για το μουσείο. Ο Θεόδωρος Αττώνης, ένα ντερέκι δύο μέτρα με κατατομή Απόλλωνα, δούλευε στην οικοδομή. Η Σίτσα του, που η Σοφία Λόρεν ωχριούσε εμπρός της, έκανε μεροκάματα ως κορδελιάστρα. Είχανε μικροπαντρευτεί και γεννοβολούσαν ακατάπαυστα – όσα χρό-

νια κάτσαμε στον Λευκό Πύργο, θυμάμαι τη Σίτσα είτε γκαστρωμένη είτε με ένα τουλάχιστον λεχούδι στο βυζί. Τα παιδιά τους έβγαιναν, όπως ήταν αναμενόμενο, κι εκείνα καλλονές και καλλονοί.

Η ομορφιά σε θαμπώνει, αποπλίζει προσωρινά τουλάχιστον την κρίση σου. Μου πήρε καιρό ώσπου να συνειδητοποιήσω πως οι Αττώνηδες, μηδενός εξαιρουμένου, έπασχαν από διανοητική και ψυχική βραδύτητα. Βρίσκονταν –λες– εκ γενετής σε κατάσταση ημιληθάργου. Δεν ήταν δυσλειτουργικοί, ανταποκρίνονταν επαρκώς στα καθήκοντά τους, συζυγικά, γονεϊκά και λοιπά. Μα κατά τα άλλα δεν τους ενδιέφερε απολύτως τίποτα. Μιλούσαν ελάχιστα –δεν ανακατεύονταν ποτέ σε κουτσομπολιά, ούτε σε ποδοσφαιρικές καν συζητήσεις– και σε κοιτούσαν πάντοτε με ένα αγνό, μακάριο χαμόγελο. Ο κόσμος να χαλούσε, δε θα έβγαιναν στιγμή από τη νιρβάνα τους.

Δίπλα στους Αττώνηδες ζούσαν οι Καρασούλες. Ο Αριστομένης και η αδελφή του Μαρία ή Μαίρη. Ο Αριστομένης Καρασούλας ήταν τσαρουχάς, ο τσαρουχάς για την ακρίβεια της Ευζωνικής Φρουράς. Είχε εργαστήριο μέσα στον Βασιλικό Κήπο, στο στρατόπεδο των τσολιάδων. Το κύρος του ήταν πολύ υψηλό, κρέμονταν κορνιζαρισμένες στο σαλόνι του φωτογραφίες όλων των βασιλιάδων –από εποχής Κωνσταντίνου του Πρώτου– με ιδιόχειρες αφιερώσεις. Κάθε Χριστούγεννα, τον καλούσαν στη δεξίωση που δινόταν για το προσωπικό των ανακτόρων. Ένα ταξί τον περίμενε στην πύλη του Λευ-

κού Πύργου κι εκείνος εμφανιζόταν ντυμένος με σμόκιν, με τη φαλάκρα του να αστράφτει σαν να την είχε βερνικώσει. Η αδελφή του τον ξεπροβόδιζε σταυρώνοντάς τον.

Κανονικά ο κύριος Καρασούλας, με τον αξιοπρεπέστατο μισθό που έπαιρνε, θα έπρεπε να κατοικεί κάπου καλά. Εάν όχι κοντά στο Παλάτι, τουλάχιστον στην αστική Κυψέλη. Γιατί είχε επιλέξει τον Λευκό Πύργο; Προτιμούσε να είναι πρώτος στο χωριό παρά δεύτερος στην πόλη. Αισθανόταν πιο άνετα. Οι φουκαράδες που τον περιέβαλλαν μπορεί να σκέφτονταν και να έλεγαν ό,τι ήθελαν πίσω απ' την πλάτη του, μπροστά του όμως το έραβαν – του έκαναν τεμενάδες. Δεν είχαν δε καμία απολύτως επαφή με το επαγγελματικό του περιβάλλον. Το τρομερό του άρα μυστικό δεν κινδύνευε –πίστευε– να διαδοθεί και να τον καταστρέψει.

Το τελευταίο από τα έξι σπίτια στέγαζε –όπως είπα– τους εργένηδες. Περαστικοί από την πόλη, οι οποίοι βολεύονταν για λίγους μήνες με ένα κρεβάτι και με μια κοινόχρηστη τουαλέτα. Εργάτες στο γειτονικό νεκροταφείο που επεκτεινόταν, οργανοπαίκτες και δημοτικοί τραγουδιστές, αραιά και πού κανέννας φοιτητής από την επαρχία... Αποκλειστικά άντρες εννοείται. Ο Λευκός Πύργος τούς βόλευε, διότι λίγα τετράγωνα παρακάτω ήταν η στάση του λεωφορείου που κατέληγε στο κέντρο.

Το διώροφο του Μάεστρου και το μπροστινό προαύλιο αποτελούσαν απαγορευμένη ζώνη για όλους εμάς

τους νοικάρηδες. Υπήρχε μια νοερή γραμμή, που τη διέσχιζες μονάχα για να μπεις και για να βγεις από τον Λευκό Πύργο, χωρίς –όσο βρισκόσουν στον ιδιωτικό χώρο του Μαέστρου– να επιτρέπεται να χασομεράς και να χαζεύεις γύρω σου. Άμα ιδίως είχε επισκέψεις, έπρεπε να περνάς σκυφτός, σχεδόν τρέχοντας. Να επισκεφτούμε εμείς το διώροφο ήταν βεβαίως αδιανόητο. Κάθε πρώτη του μηνός, ο Μαέστρος έπαιρνε αυτοπροσώπως σβάρνα τα πλινθόκτιστα, χτυπούσε πόρτα πόρτα και εισέπραττε τα μισθώματα. Η εντύπωση που επικρατούσε ήταν πως η αφ' υψηλού, περιφρονητική εκείνη στάση εκπορευόταν όχι από τον ίδιο αλλά από την Αργυρούλα.

Ψυχοκόρη επισήμως η Αργυρούλα, μα στην πραγματικότητα ερωμένη του Μαέστρου και ας τους χώριζαν σαράντα σχεδόν χρόνια. Άστρο λαμπρό, λουλούδι ευωδιαστό στα μάτια του κύρη της, στα μάτια δε όλων των υπολοίπων μια καραπουτανάρα ολκής. «Πώς πρόφτασε να βρομίσει τόσο προτού κλείσει τα δεκαεφτά;» ψιθύριζε μια μέρα –όλο χολή– η Χαϊτίδη στην Ψάλτη. «Δεκαεφτά είναι μόνο;» εξεπλάγη η γυναίκα του ψαρά. «Δεκάξι μη σου πω!» «Τη διέφθειρε, εννοείς, στα δώδεκα;» «Κυκλοφορεί η φήμη» χαμήλωσε κι άλλο τη φωνή «ότι είναι θυγατέρα Εβραίων. Πλουσίων μάλιστα. Όταν τους μάζεψαν οι Γερμανοί για να τους στείλουν στον αγύριστο, αποκήρυξε εκείνη τους γονείς της, αλλάξοπίστησε και προσκολλήθηκε στον Μαέστρο, ο οποίος τότε... ξέρεις...».

Από την πρώτη φορά που τους άκουσα να τη γλωσσotρώνε, μου δόθηκε η αίσθηση πως στην πραγματικότητα τη ζήλευαν. Ο Μασέτρος –κι ας είχε περάσει τα πενήντα– διατηρούσε ατόφιο το σφρίγος και τη λεβεντιά του. Η Αργυρούλα δε κάθε άλλο παρά έμοιαζε με χαμένο κορμί που υπομένει μια σχέση συμφέροντος. Όποτε την αντίκριζα να ρεμβάζει στον εξώστη του διώροφου, μέσα σε κάτι κιμονό και κάτι αραχνοϋφαντες ρόμπες, μου θύμιζε –με τις πλατινένιες μπούκλες, τα κατακόκκινα νύχια και τα ροδαλά μάγουλά της– Γενοβέφα σε λαϊκή ζωγραφιά. Τη συμπαθούσα, με είχε κερδίσει από την πρώτη μας στιχομυθία.

«Πώς σε λένε, κοριτσάκι;» με είχε ρωτήσει χαμογελαστή, όταν διασταυρωθήκαμε στην είσοδο του Λευκού Πύργου. «Κούλα...» συστήθηκα με το ψεύτικο όνομα που σιχαινόμουν. «Ωστε εσύ είσαι η Κούλα! Καλώς μας ήρθες! Να σε κεράσω μία νουαζζζέτα;» είπε με ψευτογαλλική προφορά, κι ανοίγοντας το χρυσοποίκιλτο τσαντάκι της (βλέποντάς την κανείς με μιαν αλεπού γύρω από τον λαιμό της, θα στοιχημάτιζε ότι πήγαινε τουλάχιστον στην Όπερα και πάντως όχι στη χασαποταβέρνα της γειτονιάς), μου πρόσφερε ένα σοκολατάκι τυλιγμένο σε χρυσόχαρτο. «Αυτή πολύ θα ήθελε να είναι η θεία μου η Μαρκέλλα...» σκέφτηκα με συμπάθεια.

Εγώ πάντως σίγουρα δε θα ήθελα να είμαι η Κούλα Δημητριάδη. Κι ας είχα εντυπωσιάσει τους συνομηλίκους μου στον Λευκό Πύργο με ένα σωρό φανταστικές ιστορίες από τη Νέα Ορλεάνη, περιγράφοντάς τους τον

Μισσισιπιπή με τα ποταμόπλοιά του και τις φυτείες με τους νέγρους τους, διανθίζοντας όσα μου είχε αναφέρει ο μπαμπάς μου. Παγιδευμένη ένιωθα. Αιχμάλωτη σε μια πλαστή ζωή...

Ακόμα και το γεγονός πως, αφότου μετακομίσαμε στον Λευκό Πύργο, μου πήρε δέκα μέρες να κάνω κακά μου (και κόντεψα να πάθω ειλεό) στην άρνηση να αποδεχτώ την καινούρια κατάσταση οφειλόταν. Και όχι τόσο στην αηδία που μου προξενούσε το «μέρος»...

III

Μόλις μπήκαμε στη βαθιά παρανομία, ανέλαβα καθήκοντα. Οι γονείς μου σπανίως έβγαιναν από τον Λευκό Πύργο και ποτέ πάντως πριν να σκοτεινιάσει – το θεωρούσαν στοιχειώδη κανόνα ασφαλείας. Εγώ έκανα συνεπώς όλα τα ψώνια.

Με ένα ζεμπίλι στο δεξί μου χέρι και ένα σημείωμα της μαμάς στο αριστερό, ξεκινούσα κάθε πρωί. Μπαινόβγαινα στον φούρνο, στο κρεοπωλείο, περνούσα απ' το περίπτερο για τα τσιγάρα του πατέρα μου και κατέληγα –δυο φορές την εβδομάδα– στη λαϊκή αγορά, η οποία στηνόταν στον δρόμο εμπρός στο νεκροταφείο και διαρκούσε μέχρι αργά το μεσημέρι, ώσπου να ξεκινήσουν οι κηδείες. Η εικόνα που παρουσίαζα τον πρώτο καιρό πρέπει να ήταν ιδιαιτέρως χαριτωμένη – μιλούσα σε όλους ευγενέστατα σαν καλοαναθρεμμένη δεσποινίς,

περιεργαζόμεουν με ύφος έμπειρης νοικοκυράς τα βερίκοκα και τους γερμάδες, κρέμαγα στα αυτιά μου –σκουλαρίκια– τα κεράσια που μου χάριζαν οι μανάβηδες. Παρίσταναν εν ολίγοις τη μεγάλη.

Ώσπου μια μέρα, άνοιξη του 1948, έκανα το λάθος: Γινόταν η κηδεία κάποιου ναυάρχου. Το φέρετρο έφθασε σε νεκροφόρα-άμαξα, παρακαλώ, που την έσερναν άλογα με μαύρα λοφία. Πάνω του ακούμπησαν το πηλήκιο και το σπαθί, ενώ ένα κοράκι προηγήθηκε της πομπής βαστώντας ένα βελούδινο μαξιλάρι με τα παράσημά του. Θαμπώθηκα. Ενώ ήμουν φορτωμένη με τα ψώνια, έτοιμη να επιστρέψω σπίτι, έμεινα με ανοιχτό το στόμα εμπρός στη φιλαρμονική που παιάνιζε πένθιμα. Χωρίς να το σκεφτώ, τρύπωσα μες στην εκκλησία, άκουσα τις ψαλμωδίες κι όλους τους λόγους και στη συνέχεια ακολούθησα το πλήθος μέχρι το μνήμα, όπου –τη στιγμή της ταφής– ο επικεφαλής του αγήματος έδωσε το παράγγελμα «τον νεκρόν τιμήσατε, τρις πυροβολήσατε!» και τριάντα ναυτάκια σήκωσαν τα τουφέκια τους και ξεκούφαναν τον αέρα. Θυμήθηκα το ζόδι του θείου Γιάννου, τέσσερα χρόνια νωρίτερα... Θα ήμουν ικανή να πάω στη ζούλα και για καφέ με τους τεθλιμμένους συγγενείς, αλλά με έκοψε ξαφνικά πείνα.

Οι γονείς μου με περίμεναν στο κατώφλι μας εκτός εαυτού. Είχα αργήσει ένα δίωρο μες στο νερό. «Πού ήσουν;» ούρλιαξε η μάνα μου και, προτού να απαντήσω, με άρπαξε από το τσουλούφι και μου 'ριξε δυο χαστούκια. «Πού ήσουν;» επανέλαβε ο πατέρας μου με αυστη-

ρότητα ιεροεξεταστή. Κλαίγοντας, άρχισα να τους μιλάω για την κηδεία του ναυάρχου. «Τι φαντασιοπληξίες μάς τσαμπουνάς! Πες την αλήθεια, τώρα αμέσως!» πήγε η μάνα μου να με ξαναβαρέσει. «Αλήθεια λέει...» την εμπόδισε ο πατέρας μου. «Απλώς η θυγατέρα μας δεν έχει δυστυχώς καταλάβει σε ποια ακριβώς θέση βρισκόμαστε... Σκούπισε τα μάτια σου, Νίκη, γιατί έχουμε να κάνουμε μια πολύ σοβαρή συζήτηση».

Με κάθισαν σε μια καρέκλα και μου κουνούσαν επί μιαν ολόκληρη ώρα το δάχτυλο. Μου τόνιζαν ξανά και ξανά τους κινδύνους που ελλόχευαν, την καταστροφή που παραμόνευε σε κάθε βήμα μας, την ανάγκη να μη χαλαρώνουμε ποτέ, καθώς και η παραμικρή μας απερισκεψία μπορούσε να αποβεί μοιραία. Κατάφεραν να με κατατρομοκρατήσουν. Από εκείνη τη μέρα, έτρεμα σχεδόν για τα πάντα: Μη με κλέψουν στα ρέστα, μη με ψαρέψουν δίχως να το αντιληφθώ –με τίποτα πλάγιες ερωτήσεις– και προδώσω άθελά μου τους γονείς μου, μη με διαφθείρουν... – κυρίως αυτό το τελευταίο.

Αφού είχε τελειώσει η πατρική κατήχηση, με είχε πάρει παράμερα η μάνα μου. «Κυκλοφορούν δράκοι, Νίκη μου. Απαίσιои άνθρωποι που σκοπό το 'χουν να διαφθείρουν τις κοπελίτσες!» «Δηλαδή;» «Τους ρίχνουν δολώματα κάθε λογής, τις θαμπώνουν, τις υπνωτίζουν, όπως τα φίδια τα κοτόπουλα. Και έπειτα τους βγάζουν τα ρούχα και τις χαϊδολογούν με τα βρομόχερά τους. Τον νου σου! Δεν τους παίρνεις χαμπάρι με την πρώτη, μοιάζουν συνήθως καθωσπρέπει κύριοι!»

Οι γονείς μου ουδέποτε μου είχαν μιλήσει για τον έρωτα, πόσω δε μάλλον για το σεξ. Η θεία Μαρκέλλα είχε αφήσει κάνα δυο φορές κάποια σπόντα για το τι κάνουν οι μεγάλοι στο κρεβάτι. Στο σχολείο στο Παγκράτι αλλά και στον Λευκό Πύργο, τα αγόρια βασικά πετούσαν βρομόλογα και μισόλογα και επαναλάμβαναν εκείνη τη χειρονομία, με την παλάμη κλειστή να παλινδρομεί στον αέρα, η οποία δεν καταλάβαινα τι σήμαινε. Παρέμενα, στα δέκα μου, ουσιαστικά απονήρευτη κι ως έσφιγγα ασυναίσθητα τις νύχτες τη μοναδική μου κούκλα, την Νταντούνα, ανάμεσα στα πόδια μου. Επόμενο ήταν η κουβέντα περί δράκων της μαμάς μου να με πανικοβάλλει. Για πολύ καιρό αργότερα, απέφευγα να έρχομαι σε οποιαδήποτε επαφή με ξένους άντρες, κι αν κάποιος, έστω και γείτονας, με χαιρετούσε στον δρόμο, απέστρεφα επιδεικτικά το βλέμμα μου.

Από τον πρώτο κιόλας μήνα της βαθιάς παρανομίας, την τελευταία ημέρα κάθε μήνα, στις δύο ακριβώς το μεσημέρι, με καύσωνα ή με χιόνι, εγώ έπρεπε να βρίσκομαι στο πεζοδρόμιο της λεωφόρου Συγγρού, στο ύψος του Άγιου Σώστη, στο ρεύμα προς το Φάληρο. Βάδιζα αργά, απορροφημένη δήθεν στις σκέψεις μου. Μετά από ένα δεκάλεπτο –τέταρτο το πολύ– θα άκουγα πίσω από την πλάτη μου ένα συνθηματικό κορνάρισμα. Το αυτοκίνητο θα φρέναρε πλάι μου, εγώ θα άνοιγα την πόρτα και θα καθόμουν πλάι στη θεία Μαρκέλλα.

Είχε γίνει σοφερίνα η θεία Μαρκέλλα! Οδηγούσε ένα βουσσινί κουρσάκι –ιταλικής κατασκευής– που έμοιαζε

με κουρδιστό! «Πού θα πάμε τσάρκα;» με ρώταγε προτού πατήσει γκάζι. Κι εγώ, μυρίζοντας το άρωμά της, ακαριαία χαλάρωνα.

Πριν καθίσουμε κάπου για φαγητό, λαχταρούσα να τρέχουμε στους κεντρικούς δρόμους, από το Σύνταγμα στην Ομόνοια. Να βλέπω τον κόσμο στα ζαχαροπλαστεία, τις κοκέτες που έβγαιναν από τα καταστήματα («νεωτερισμών») φορτωμένες πακέτα, τους τροχονόμους μέσα στα υπερυψωμένα τους κουβούκλια... Ο εμφύλιος πόλεμος αγρίευε ολοένα στα βουνά, μα η πρωτεύουσα φάνταζε ανθηρή κι ανέμελη – «Λόντρα, Παρίσι, Νιουγιόρκ, Βουδαπέστη, Βιέννη, μπρος στην Αθήνα καμιά σας δε βγαίνει...». Περνώντας έξω από τα θέατρα και τα σινεμά, η Μαρκέλλα με ενημέρωνε για τις καινούριες παραστάσεις και ταινίες, μου αράδιαζε κι ένα σωρό καλλιτεχνικά κουτσομπολιά, αποσιωπώντας «πιπεράτες» λεπτομέρειες οι οποίες δεν άρμοζαν στην ηλικία μου. Ένιωθα σαν να ξεφυλλίζω ένα περιοδικό ποικίλης ύλης με έγχρωμες φωτογραφίες και γελοιογραφίες – το «Ρομάντσο» ή το «Μπουκέτο», που η μαμά μου δε θα με άφηνε ποτέ να τα βάλω στο σπίτι, αφού τα θεωρούσε σκουπίδια.

Καταλήγαμε σε κάποιο απόμερο εστιατόριο, από εκείνα που προορίζονταν για παράνομα ζευγάρια. Επ' ουδενί δεν ήθελε η Μαρκέλλα να διασταυρωθούμε με γνωστούς τους – πώς θα με παρουσίαζε; – όλος ο κόσμος πίστευε πως ο αδελφός της ο Αντώνης είχε διαφύγει με την οικογένειά του στο εξωτερικό. Παραγγέλναμε τα

καλύτερα, γλωσσοκοπανούσαμε σαν τις φιλενάδες, όσο όμως πέραγε η ώρα, τόσο η έξαψή μου μετατρέπεται σε μελαγχολία. Η Μαρκέλλα έκανε συνήθως το κορόιδο. Μια μέρα ωστόσο αποφάσισε να με αντιμετωπίσει στα ίσα. «Γιατί σκοτείνιασες, δεσποινίς;» με ρώτησε. «Σε λίγο θα επιστρέψω στη φυλακή μου...» ρούφηξα τη μύτη μου. «Και για ποιο λόγο είναι φυλακή, μπορώ να μάθω;» «Δεν ξέρεις;» «Δέχομαι ασφαλώς ότι ταλαιπωρείσαι... Δεν πηγαίνεις σχολείο, δε βλέπεις τη γιαγιά σου και τη θεία Φανή, συστήνεται με ένα ψεύτικο όνομα, εντάξει... Υπάρχουν όμως και πολύ πολύ χειρότερα... Κι εν τέλει, ένα κορίτσι του δημοτικού σχολείου τι παραπάνω από σένα θαρρείς ότι κάνει; Συχνάζει κάθε μέρα –έχεις την εντύπωση– σε κινηματογράφους και σε διασκεδάσεις; Σπίτι του μένει και διαβάζει τα μαθήματά του! Και βοηθά τη μητέρα του στις δουλειές!»

Δεν καταλάβαινε! Δεν καταλάβαινε ούτε καν η Μαρκέλλα! Δεν είχε ιδέα τι σημαίνει να ξυπνάς και να κοιμάσαι με τον εφιάλτη πως θα μπουκάρει η αστυνομία, θα αρπάξει τους δικούς σου και θα τους εκτελέσει! Δεν υποψιαζόταν πώς είναι να ξεχειλίζεις από ξεγνοιασιά και από κοινωνικότητα και να αναγκάζεσαι να προσέχεις κάθε σου πράξη, να ελέγχεις κάθε σου φράση – να κοιτάζεις, περπατώντας στον δρόμο, διαρκώς πίσω από την πλάτη σου, μήπως σε ακολουθεί κάνας χαφιές. (Η κίνηση εκείνη, το απότομο στρίψιμο του κεφαλιού, μου έγινε πολύ σύντομα τικ και με ακολούθησε μέχρι το τέλος της ζωής μου...) Κι αφού δεν καταλάβαινε, τι

νόημα είχε να προσπαθήσω να της εξηγήσω; «Δίκιο έχεις, θεία...» παραδέχθηκα και έκοψα το τελευταίο κομμάτι της μπριζόλας.

Οι συναντήσεις με τη Μαρκέλλα δεν αποσκοπούσαν –εννοείται– στη δική μου και μόνο ψυχαγωγία. Ήμουν πάνω από όλα αυτό που αργότερα ονόμασαν «βαποράκι»: Μετέφερα ειδήσεις, γράμματα και μικροπράγματα εκατέρωθεν. Κυρίως δε έπαιρνα κι έδινα στον πατέρα μου τα χρήματα για το νοίκι και για τα υπόλοιπα έξοδά μας. Πέντε χρυσές λίρες τον μήνα μετράγαμε στον Μάεστρο για εκείνη την τρώγλη! Την κάλυψή του την πληρώναμε όσο μια σπιταρόνα στο Κολωνάκι. Είναι προφανές πως, ύστερα από εμάς, εκείνος ήταν ο άνθρωπος ο οποίος θα έκανε τα πάντα για να μην πιαστούμε...

IV

Τον Σεπτέμβριο του 1948, έφτασαν στον Λευκό Πύργο δυο μεγάλα κιβώτια με παραλήπτη τον «αξιότιμον κύριον Παντελεήμονα Δημητριάδη». Αντικρίζοντάς τα, οι περισσότεροι συγγάτοικοί μας έπαψαν εντελώς να μας υποψιάζονται. Εξέλαβαν βλακωδώς τη σφραγίδα του ταχυδρομείου ως απόδειξη ότι ο πατέρας μου δεν κρυβόταν, ούτε κι έκρυβε το οτιδήποτε. Πόσω δε μάλλον που σαν αποστολέας αναγραφόταν κάποιος κύριος Walter Johnson, προφανώς Αμερικάνος.